

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlara folklor nümunələrindən istifadə imkanları

Pərişan Məhərrəm qızı Həsənova

ADPU-nun Məktəbəqədər təhsilin pedaqogikası

kafedrasının dosenti,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: perisanhesenova@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.f.d., dos. G.V. Sultanova,
p.ü.f.d., dos. Y.A. Allahverdiyev

Açar sözlər: məktəbəqədər təhsil, folklor nümunələri, ailə tərbiyəsi, mənəvi tərbiyə

Ключевые слова: дошкольное воспитание, примеры фольклора, семейное воспитание, духовное воспитание

Key words: pre-school education, examples of folklore, family education, spiritual education

Hazırda bütün dünyada olduğu kimi ölkəmizdə də çətin günlər yaşanır. Sosial təcridlilik böyükrlə yanaşı uşaqlara da öz təsirini göstərməkdədir. Belə ki, hazırda uşaqlar ailədə məktəbəqədər təhsil müəssisəsində olduqları rejimdən fərqli bir həyat yaşayırlar. Düzdür, onlar ailədə - əzizlərinin yanında özlərini bəlkə də daha rahat hiss edirlər. Ancaq onların uzun müddət alışdıqları mühitdən fərqli yaşamaları məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çalışan işçiləri düşündürməyə sövq etməlidir. Son hadisələr bizə onu deməyə əsas verir ki, uşaqları istənilən mühitdə yaşamağa uyğunlaşdırmaq lazımdır. Həyat qəfil, təsadüfi, bəlkə də arzuolunmaz "sürprizlərlə" doludur. Uşaqları istənilən mühitdə fikir və mənəvi sarsıntılar çəkmədən sərbəst şəkildə yaşamağa alışdırmaq üçün onlara başqa vasitələrlə yanaşı şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən də istifadə olunması ağılabatdır. Biz şahidik ki, hazırda 3-4 yaşlı uşaqlar günlərlə valideynlərini görmürlər. Onların valideynləri fəvqəladə hadisələrlə bağlı həftələrlə iş yerlərini tərk etmədən ailədən ayrı qalmağa məcburdurlar. Apardığımız araşdırmalar onu deməyə əsas verir ki, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində tərbiyə alan uşaqlar bu ayrılığı müvəqqəti qəbul edir, anlaşıqlı qarşılayır, yaranmış müvəqqəti çətinliyə alışır, yaxınlarının yanında özlərini nadinc aparmır, başlarını qatacaq nə isə bir məşğuliyyət tapırlar. Bu zaman onların köməyinə məktəbəqədər təhsil müəssisəsində istər təlim, istərsə də təlimdən kənar vaxtlarda öyrəndikləri nağıl, dastan qəhrəmanlarının yaşadıkları çətin həyat şəraiti, düşdükləri çıxılmaz vəziyyətlərdə özlərini necə dözümlü, ləyaqətli aparmaları gəlir. Adətən, nağıl və dastanlarda o şəxslərə qəhrəman deyirlər ki, onlar həssas və qayğıkeşdirlər, insanpərvərliyi, xalqın qeydinə qalması, onların səadəti naminə mübarizə aparması bacarırlar. Buna misal olaraq bütün uşaqlar tərəfindən sevə-sevə dinlənən "Cırtan" nağılını götürmək olar. Nağılın baş qəhrəmanı olan Cırtan yoldaşları ilə meşəyə nənəsi üçün odun yığmağa gedəndə yolunu azır. Cırtan bu zaman özünü itirmir, uşaqlara yol göstərir, işıq gələn tərəfə gedir. Bu zaman onlar divə rast gəlirlər. Bu da Cırtanı qorxutmur, çətinlikdən çıxış yolu tapmaq üçün cəhdlər edir.

Nağıl qəhrəmanı olan Cırtanın çətin vəziyyətlərdə özünü itirməməsi, yoldaşlarının qeydinə qalması, axıracan mübariz mövqə tutması kiçik yaşlı uşaqlar üçün bir nümunədir. Son dövrdəki hadisələr onu deməyə əsas verir ki, yalnız nağıllarda yaşana biləcək hadisələr indi hər bir kəsin başına gələ bilər. Bu zaman həmrəy olmaq, təkə özünü deyil, ətrafındakıları da

düşünmək, çətin vəziyyətlərdən çıxmaq üçün çalışmanın özü də bir qəhrəmanlıq, özü də bir vətənpərvərlikdir. Vətənpərvərlik təkcə vətəni yolunda canını qurban vermək, vətən uğrunda döyüşmək, düşmənlə mübarizə aparmaq demək deyildir. Fikrimizcə, vətənpərvərlik vətənin çiçəklənməsi yolunda töhfələr vermək, dövlətinin, təmsil etdiyin xalqının dar günündə özünü təmkinli aparmaq, çıxış yolu tapmaq işində başqalarına mane olmamaq, mümkün qədər əhatə-nə kömək etməkdir.

Bildiyimiz kimi, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlar təkcə sosiallaşdırılır, həm də onlar milli-mənəvi dəyərlər yönündən formalaşır, inkişaf edir. Əsası ailədən başlayan, ana südü ilə uşağın qanına-canına hopmuş mənəvi dəyərlər məktəbəqədər təhsil müəssisələrində hər bir azərbaycanlı balasının həyat amalına çevrilir. Belə bir sual doğur: - məktəbəqədər təhsil müəssisələrində milli-mənəvi dəyərlərə bu qədər önəm verilməsi nə dərəcədə labüddür?

— Əvvəla, mənəvi tərbiyə ictimai hadisədir.

— Mənəvi tərbiyə gənc nəslin tərbiyəsinin əsasını təşkil edir.

Bütün tarixi dövrlərdə yaşlı nəsillər belə hesab edirdi ki, gənc nəsillər hər şeyi bilir, onlar illər keçdikcə daha bacarıqlı və daha çox müasirdirlər. Bu doğrudur. Lakin bir şeyi unutmamaq olmaz ki, indi dünyaya inteqrasiya etmiş, gününün çox hissəsini virtual aləmdə keçirən indiki uşağa vətənpərvərlik həmişəkindən daha çox lazımdır. Ona görə ki, harada olursan-ol, ilk verilən sual bu olur: — kimsən, haralısan, vətənin haradır? Keçmişin haqqında danış. Kiçik yaşlarından hər bir uşaq öz tarixi keçmişini, vətəni, onun milli-mənəvi dəyərləri haqqında müəyyən mənada məlumatlı olmalıdır. Belə bir vəzifənin öhdəsindən öz işini elmi, sistemli, ardıcıl şəkildə qurmağı bacaran məktəbəqədər təhsil müəssisəsi gələ bilər. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində tərbiyəçi-müəllim uşaqların şüur və davranışına ardıcıl və sistemli təsir edərək onu ahəngdar tərbiyə edə bilər, uşaqları xalqın, torpağın, vətənin mənafeyi uğrunda mübarizəyə hazırlaya bilər.

Uşaqlara böyüklər tərəfindən oxunan şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindəki qəhrəmanın davranışı uşaq tərbiyəsinə təsir edir, onları mübarizliyə, xoşbəxt günlər üçün çalışmağa ruhlandırır, gözəl keyfiyyətlər tərbiyə edir. Bədii əsərlərin, o cümlədən, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin uşaqların mənəvi dünyasına təsir gücünü nəzərə alaraq aşağıdakı tələblərə əməl olunmalıdır:

— istər valideyn, istərsə də tərbiyəçi-müəllim, ümumiyyətlə böyüklər uşaqlara oxuduqları şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin məzmununu nəzərə almalıdır;

— uşaqları yaxşı olmayan, onlara pessimist əhval-ruhiyyə aşılayan əsərlərlə tanış etmək tərbiyəvi baxımdan uğurlu nəticələr vermir;

— məktəbəqədər təhsil müəssisələrində şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri təkcə şifahi şəkildə deyil, həm də virtual formada tanış etdirilməlidir. Xüsusilə, nağıl və dastanlarımızla bağlı animasiya filmləri də nümayiş olunmalıdır;

— nağıl və dastanların mənəviyyata o zaman effektiv olur ki, uşaqlar onu müşahidə etsin, özləri onun birbaşa iştirakçısı olsunlar. Məsələn, həftədə bir gün məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təşkil olunan kukla, kölgə teatrları onlarda yüksək emosional münasibət və xoş əhval-ruhiyyə formalaşdırır. Bu ruh onu uzun müddət tərk etmir. Nəticədə o, qəhrəmanlığı özünə həyat devizi seçir və bu ruhda da böyüyür.

Hər bir canlının həyatda yaşaması üçün müəyyən qüvvəyə malik olması lazımdır. Başqa canlılarda bu sırf fiziki güc, qüvvə ilə bağlı olduğu halda, insanda isə bu fiziki güclə yanaşı, mənəvi zənginliklə də bağlıdır. Həyat insana nə qədər çətin olsa da, insan mənəviyyatca güclü, təmiz və saf olarsa, o, çətinlikləri çox asan şəkildə dəf edər, həyat eşqi daha da artar, daha da kamilləşər. İnsan mənəvi zənginliyi ona dünyaya gəldiyi ilk gündən gözünü açdığı ailə tər-

biyəsindən alır. Tərbiyənin tarixi isə çox qədimdir. İnsan cəmiyyəti yarandığı gündən o, öz övladına yaşadığı mühitdə davranmağı, burada fəaliyyət göstərməyi öyrədir, yəni ona tərbiyə verir. Deməli, tərbiyə insan üçün yeni olan bir mühitdə davranmaq tərzini, yaşamaq üsuludur.

Hər bir toplumun, ulusun, elin, bir sözlə, xalqın özünəməxsus yaşam tərzini, davranış üslubu vardır. Yəni uşaq qarşısında nümayiş etdirilən hər hansı bir nağıl və ya dastanlar onlarda həm də yüksək zövq formalaşdırır, onların ruhunu cilalayır və nəcib əxlaqi keyfiyyətlər tərbiyə edir. Teatr halında səhnələşdirilmiş belə incəsənət əsərləri uşaq ruhuna daha yaxındır. Ona görə də səhnələşdirilmiş əsərləri uşaqlar real qəbul edir və bu təbii ünsiyyət uşaq yaddaşından uzun müddət silinmir.

Çox təəssüf ki, bəzən məktəbəqədər təhsil müəssisələrində şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri ən çox animasiya, teatraşdırılmış və s. formalarda göstərilir, əyləncə xarakteri daşıyır. Düzdür, belə tamaşa və animasiyalardan uşaqlar daha çox estetik zövq alsalar da onun tərbiyəvi cəhətləri, uşaqlar üçün qaranlıq qalır. Halbuki qədim tarixə malik şifahi xalq nümunələrinin hər birinin dərin tərbiyəvi cəhətləri vardır. Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin məktəbəqədər yaşlı uşaqların vətənpərvərlik tərbiyəsinə təsiri haqda bəzi metodik vəsaitlərə rast gəldik. Məsələn, N. Rüstəmovanın 1992-ci ildə yazdığı "Məktəbəqədər yaşlı uşaqların mənəvi tərbiyəsi" və "Azərbaycan folklor nümunələri məktəbəqədər yaşlı uşaqların əqli tərbiyə vasitəsidir" adlı tədris vəsaitlərində məktəbəqədər yaşlı uşaqların vətənpərvərlik tərbiyəsində folklor nümunələrinə az da olsa yer vermişdir.

Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini məzmun baxımından araşdırarkən müəyyən etmək olar ki, bu nümunələr iki cəhətdən diqqəti cəlb edir:

— Birinci cəhət odur ki, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri ondan bəhrələnən hər bir kəsə estetik zövq verir, onda həyata, əhatəsinə, ailəyə, əməyə məhəbbət hissi formalaşdırır.

— İkinci cəhət odur ki, hər bir xalqı azadlıq uğrunda mübarizəyə ruhlandırır, səsləyir, onlarda gələcəyə inam hissi formalaşdırır.

Məqalənin aktuallığı. Uşaqların mənəvi tərbiyəsində folklor nümunələrindən istifadə yolları məqalənin aktuallığını şərtləndirir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Folklor nümunələri vasitəsilə vətəninə bağlı, mübariz, dözümlü, mətin gənc nəsil tərbiyəsi məqalənin elmi yeniliyini təşkil edir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Məqalədən məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin işçiləri, bu sahə üzrə təhsil alanlar və müəllimlər istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Vəliyev V. Azərbaycan folkloru. Bakı, 1985.
2. Rüstəmov N. Azərbaycan folklor nümunələri - məktəbəqədər yaşlı uşaqların əqli tərbiyə vasitəsi. Bakı, 1992.

П.М. Гасанова

**Возможности для дошкольников использовать
примеры фольклора**

Резюме

В статье отражены возможности использования фольклора в духовном воспитании дошкольников, чтобы оказать существенное влияние на их становление как достойного гражданина, целостной личности.

P.M. Hasanova

Opportunities for preschool children to use examples of folklore

Summary

The article reflects the possibilities of using folklore in the spiritual education of preschoolers in order to have a significant impact on their formation as a worthy citizen, a holistic person.

Redaksiyaya daxil olub: 22.06.2020